

Др Срђан Владетић, редовни професор
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу

УДК: 027(37)(091)
DOI: 10.46793/XIXMajsko.305V

БИБЛИОТЕКА АВГУСТОВОГ ХРАМА (*BIBLIOTHECA TEMPLI AUGUSTI*)*

Резиме

Пред крај своје владавине Тиберије (Tiberius) је подигао велики храм свом оцу, божанском Августу и у њему установио јавну библиотеку. До данас нису откривени материјални трагови који би значајно помогли у откривању тачне локације храма и библиотеке, као и њиховог изгледа и величине. Претпоставке о томе, као и о уређењу библиотеке, колекцијама дела која су се у њој налазила, њеној доступности корисницима, односно услугама које је она пружала, могу се дати на основу неколицине књижевних извора који помињу Августов храм и његову библиотеку.

Кључне речи: храм божанског Августа, библиотека, књижни фонд, доступност корисницима, уређење библиотеке.

1. Храм божанског Августа (*templum divi Augusti*)

После Августове (Augustus) смрти, њему у част, подигнут је храм божанском Августу (*templum divi Augusti*) у којем је била смештена и библиотека (*bibliotheca templi divi Augusti*).

Наводећи шта је видео у Августовом храму, Плиније Старији (Plinius Secundus Maior) каже да је храм, након одобрења сената, изградила Августова жена Ливија (Livia)¹, док Касије Дион (Cassius Dio) градњу приписује Ливији и Тиберију².

* Рад је написан у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2023. годину који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

¹ Plinius, *Naturalis Historia*, 12, 94 (Pliny, *Natural History*, with an English translation by Rackham, H., Vol. IV, XII-XVI, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, London, William Heinemann LTD, 1960).

² Cassius Dio, *Historia Romana*, 56, 46 (Dio's *Roman History*, with an English Translation by Earnest Cary, London; William Heinemann, New York: G. P. Putnam's Sons, 1925).

Ипак, већина античких аутора издваја Тиберија као јединог градитеља Августовог храма.

Тако је Велеј Петеркул (*Veilleus Peterculus*), пишући о Тиберију, између осталог навео: „Каква је дела под својим и именом својих подигао! Како је побожном дарезљивошћу, која надилази људско веровање, саградио храм свом оцу (мисли се на Августа који га је усвојио). Све оно што се икад истакло својом славом, он је сматрао како треба чувати као какву рођачку својину”³

Иако врло критички, и са прилично претеривања сведоче о Тиберију и његовој владавини, Светоније (*Suetonius*) и Тацит (*Tacitus*) му, ипак, признају изградњу храма.

Тацит пише да је Тиберије био врло скроман када је требало зидати нешто за њега лично. „Па и од јавних грађевина, сазидао је само две: храм Августу и позорницу за Помпејево светилиште. И када су биле готове, није их чак ни осветио, било зато што није волео да се показује у јавности, или можда због старости”⁴.

Врло слично пише и Светоније. Он наводи да „Тиберије, за читаве своје владе није саградио ниједну величанствену грађевину, а и оно што је започео, Августов храм и Помпејево позориште, оставио је после толико година недовршеним”⁵, те их је морао довршити Калигула (*Caligula*)⁶.

Према наводима Диона Касија, „Тиберије, не само да је величао Августа, већ је и у ситуацијама када је довршавао грађевине које је Август започео, а није довршио, уписивао на њих имена других лица. У случају светилишта и статуа које су подигнуте у Августову част, било од стране општина или појединаца, посвећивао их је сам или је давао инструкције свештеницима. Принцип уписивања првобитног градитеља он је спровео не само у случају грађевина које је подигао Август, већ и у случајевима када је грађевинама била неопходна поправка, јер иако је обновио све зграде које су претрпеле оштећења (није подигао никакве нове, осим Августовог храма), ипак ниједну није сматрао својом, већ је свима вратио имена првобитних градитеља”⁷. Дакле, не баш уобичајен приступ када је реч о римским владарима. На пример, приликом обнове или довршетка већ започетог објекта, Домицијан је поступао супротно. Стављао је само своје име, не помињући првог градитеља⁸.

Величање Тиберија од стране Петеркула и претерана критика Тиберија од стране Тацита и Светонија, наводи на закључак да би сведочењу Диона Касија

³ Velleius. Peterculus, *Historia Romana*. 2, 130, 1 (Gaj Velej Peterkul, *Rimska povijest*, превео и приредио Јосип Миклић, Загреб, 2006) 2, 130, 1

⁴ Tacitus, *Annales*, 6, 45 (Корнелије Тацит, *Анали*, превела Љиљана Црепајац, ВМГ, Београд, 2000).

⁵ Suetonius, *De Vita Caesarum*, Tiberius 47 (Гаж Светоније Транквил, *Дванаест римских царева*, пријевод Хосу С., Напријед, Загреб, 1978).

⁶ Suetonius, *De Vita Caesarum*, Caligula, 21.

⁷ Cassius Dio, *Historia Romana*, 57, 10, 2.

⁸ Suetonius, *De Vita Caesarum*, Domitianus, 9.

требало посветити више пажње јер се чини реалнијим. Његово сведочење прилично убедљиво објашњава разлоге због којих се Тиберије не помиње као градитељ величанствених здања, осим Августовог храма и Помпејевог позоришта. Уз то, на месту куће свога оца, на падинама северозападног дела Палатина, Тиберије је себи изградио палату (*Domus Tiberiana*), која је носила његово име и била резиденција многих римских царева (Антонина Пија, Марка Антонија, Галбе, Отона, Вера и Вителија)⁹, а у њој је била смештена и јавна библиотека (*bibliotheca domus Tiberianae*)¹⁰.

Дакле, Августов храм је највероватније изградио Тиберије, а посветио га је Калигула после ступања на престо 37. године. Дион Касије такође извештава о посвећивању храма од стране Калигуле. „Обучен у тријумфалну хаљину, Калигула је посветио Августов храм. Током церемоније деца из најплеменитијих породица и сенатори са својим женама певали су химну, убијено је 400 медведа и још толико других звери донетих из Либије, а народу је приређено весеље”¹¹.

У храму су се налазиле статуе Августа и његове жене Ливије, којима су се касније придруживале статуе других деификованих царева¹². Можда је то један од разлога што је храм носио различита имена – *templum divi Augusti, divi Augusti et divae Augustae*¹³. Носио је назив и *templum novum*, вероватно да би се указало да је реч новом храму насталом у време Тиберијеве владавине и направила разлика у односу на Аполонов храм који је Август 28. године п.н.е. посветио свом богу заштитнику¹⁴. Нови храм, и у њему нова библиотека.

Са новчића из Калигулиног периода види се да је храм носило шест коринтских стубова (*hexastilos*) и да је на улазу био украшен многобројним

⁹ *Scriptores Historiae Augustae*, Ant. Pius, X, 4, Marcus. VI, 3, Verus, 2, 4 (*Царска новест*, предговор и коментари Ж. Петровић, превод са латинског М. Мајхер и Ж. Петровић, Српска књижевна задруга, Београд, 2009); Tacitus, *Historiae*, 1, 27, 1 (Тацит, *Хисторије*, превео Јосип Миклић, Latina et Graeca, Загреб, 1987); Plutarchus, *Vitae Parallelae*, Galba, 24 (Plutarh, *Успоредни животописи*, III, превод и белешке Здеслав Дукац, Аугуст Цесарец, Загреб, 1988); Suetonius, *De Vita Caesarum*, Otho, 6, Vittelius, 15.

¹⁰ *Marcus Aurelius, ad Frontonem*, IV, 5, 2 (*The Correspondence of Marcus Cornelius Fronto*, Edited and for the first time translated by Haines, M. A., London: William Heinemann, New York: G. P. Putnam's Sons, 1919); Aull. Gelius, *Noctes Atticae*, 13, 20, 1 (*The Attic Nights of Aulus Gellius*, Translated into English by W. Beloe, Vol. I, printed for J. Jonson, St. Paul's Church-Yard, 1795); Rothschild, C. K.; Thompson, T. W., *Galen: "On the Avoidance of Grief"*, "Early Christianity", 2011, стр. 110-129; Nichols, C. M., *Galen and Libraries in the Peri Alupias*, The Journal of Roman Studies, 2011, Vol. 101, стр. 127-128.

¹¹ Cassius Dio, *Historia Romana*, 59, 7, 1.

¹² Ливијину деификацију (зато је носила име *Augusta*) извршио је Клаудије, њен унук, и поставио њену статуу у храм (Cassius Dio, *Historia Romana*, 60, 5).

¹³ Platner, S. B., *Topography and Monuments of Ancient Rome*, second edition, Allyn and Bacon, Boston, 1911, стр. 161.

¹⁴ Suetonius, *De Vita Caesarum*, Caligula, 22, Tiberius, 74.

киповима¹⁵. Храм је тешко оштећен у пожару пре 79. године¹⁶, а обновио га је Домицијан и иза њега направио светилиште својој омиљеној богињи Минерви, те се од тада појављује под именом *templum divi Augusti ad Minervam*¹⁷. На светилишту су сваке године постављане многобројне војничке дипломе (*diploma militare*) на бронзаним таблама које су садржале имена војника отпуштених после часне и верне службе и, у то име, почаствованих многим привилегијама, као што су право на склапање брака, стицање римског грађанства¹⁸.

Храм је поново обновљен половином 2. века, за време Антонина Пија (*Antoninus Pius*) што показује натпис на кованом новцу који потиче из његовог времена: *Templum div(i) Aug(usti) rest(itutum)* – обновљени Храм божанском Августу¹⁹.

2. Библиотека Августовог храма

У Августовом храму Тиберије је подигао и јавну библиотеку (*bibliotheca templi divi Augusti*), на шта упућују текстови Плинија старијег и Светонија.

Плиније Старији каже да у Италији постоје многа места у којима се налазе колосалне статуе, а као пример наводи библиотеку Августовог храма. У њему се налазила Аполонова бронзана статуа, 50 римских стопа висока (14,75 метара), при чему се није знало да ли је величанственијом чини лепота или квалитет бронзе, каже Плиније²⁰.

Светоније наводи да је Тиберије на свој последњи рођендан видео у сну Аполона Теменског. Реч је о Аполоновом кипу који је био изванредне величине и уметничке вредности. а Тиберије га је допремио из Темена, градског дела Сиракузе, и поставио га у библиотеку новог (Августовог) храма. У сну му је Аполон објавио да он (Тиберије) неће моћи да обави посвету храма²¹. Тако је заиста и било – Тиберије га је изградио, а Калигула посветио.

Како не постоје остаци храма, његова тачна локација се не зна, а самим тим, ни локација библиотеке. У том погледу, од извора значајан је Светоније који на два места упућује на локацију храма, али она су контрадикторна.

¹⁵ Huelsen, C., *The Roman Forum*, Rome, Loescher, 1909, стр. 172.

¹⁶ Plinius, *Naturalis Historia*, 12, 94.

¹⁷ Platner, S. B., *нав. дело*, стр. 162.

¹⁸ Huelsen, C., *нав. дело*, стр. 172-173.

¹⁹ Huelsen, C., *нав. дело*, стр.174; Platner, S. B., *нав. дело*, стр. 162; Boyd, E., *Public Libraries and Literary Culture in Ancient Rome*, The University of Chicago Press, 1915, стр. 14.

²⁰ Plinius, *Naturalis Historia*, 34, 43.

²¹ Suetonius, *De Vita Caesarum*, Tiberius, 74. О библиотеци Августовог храма можда говори и Марцијал у својим „Епиграмима” (*Martialis, Epigrammata*, 4, 53 и 12, 3).

На једном месту, он каже да је „Август рођен у Палатинском реону, код „Говеђих глава”²², где сада стоји његов храм, који је направљен врло брзо после његове смрти”²³. Према овом наводу Светонија, може се закључити да се храм налазио на североисточном делу Палатина.

На другом месту, описујући Калигулину чудовишну природу, Светоније пише: „Напокон се, како је сам често говорио, дао намолити, и одазвао се позиву божјем на заједничко становање, те је повезао Палатин (на коме је био његов двор) и Капитол (на коме је је био смештен Јупитеров храм) саградивши мост изнад храма божанског Августа”.²⁴ Овај Светонијев текст, који се чини убедљивијим, упућује на закључак да је храм био смештен на северозападном делу Палатина.

У сваком случају, храм и његова библиотека налазили су се на Палатину, заједно са библиотеком Аполоновог храма (*bibliotheca Templi Apolini*) и библиотеком Тиберијеве Палате (*bibliotheca domus Tiberianae*), што значи да је Палатин био не само атрактивна стамбена локација, већ и средиште царских колекција књига.

О димензијама и изгледу библиотеке могу се изнети само претпоставке. Плиније Старији наводи да је колосални кип Аполона Теменског, који је стајао у библиотеци, био висок 14,75 метара, мерећи од ножних прстију²⁵, а пошто је статуа морала имати постоље, укупна висина није могла бити испод 18 метара. Узимајући у обзир овакве пропорције једног декоративног елемента, сама дворана морала је бити великих димензија, и вероватно је имала два нивоа који су садржали полице за књиге²⁶. Није познато да ли је библиотека имала више дворана и да ли је била подељена на римски и грчки део, као и друге библиотеке тог времена.

Величанствен унутрашњи изглед храма и библиотеке потврђује Плиније Старији на још једном месту, када каже да је Тиберије посветио храму једну од омиљених Августових слика²⁷. Реч је о слици а *Hyacinthus*, коју је у 4. веку п.н.е. израдио чувени портретиста Никија из Атине (*Nicias Atheniense*). Када је Август, после заузимања Александрије (30. године п.н.е.) угледао ову слику, био је толико одушевљен да је одмах наредио да је одузму и понео је са собом у Рим²⁸, а Тиберије је после његове смрти

²² Улица или трг на Палатину.

²³ Suetonius, *De Vita Caesarum*, Augustus, 5.

²⁴ Suetonius, *De Vita Caesarum*, Caligula, 22.

²⁵ Plinius, *Naturalis Historia*, 34, 43.

²⁶ Dix, T.K. and Houston, G.W., ‘Public libraries in the city of Rome: from the Augustan age to the time of Diocletian’, *Melanges de l'ecole Francaise de Rome – Antiquite* 118-2, 2006, стр. 689.

²⁷ Plinius, *Naturalis Historia*, 35, 131.

²⁸ Исто.

поставио слику у храм божанском Августу, где су се, симболично, Аполон и његов трагично настрадали љубавник, Хијакинт, нашли на једном месту²⁹.

У до сада познатим изворима не постоји текст који говори о делима које је садржала ова библиотека.

Ипак, из Светонијевог сведочења о Тиберијевог интересовању за књижевност могу се изнети претпоставке о књижном фонду. Светоније каже да се Тиберије врло ревностно бавио слободним уметностима грчког и латинског језика. У латинском стилу угледао се на Месалу Корвина, а певао је и грчке песме, каже Светоније, и то поводећи се Еуфорионом (*Euphorion*), Ријаном (*Rhianus*) и Партенијем (*Parthenius*). У тим песницима и научницима веома је уживао, па је њихова дела и њихова попреја Тиберије дао да се поставе у јавним библиотекама, међу старим и узорним писцима, односно класицима (Партеније је живео у Цицероново доба, док су Ријан и Еуфорион живели у 3. веку п.н.е.). Зато су се многи научници такмичили у писању коментара тим песницима и посвећивали их Тиберију³⁰. Све ово показује да су се дела Еуфориона, Ријана и Партенија могла наћи у јавним библиотекама Тиберијевог доба, па самим тим, и у библиотеци Августовог храма³¹.

Такође, с обзиром на то, да је Тиберије омиљену Августову слику - а *Hyacinthus*, даровао Августовом храму, може се претпоставити и да је Августова велика и разноврсна лична колекција књига завршила у библиотеци храма³².

Излагање војничких диплома римских војних ветерана на зиду иза храма, говори да је храм био отворен за јавност, а самим тим и да је библиотека била доступна свим заинтересованим грађанима³³.

Иако постоји велика непознаница у погледу библиотечког фонда, ипак, у погледу организације постоје подаци из којих се назире да је библиотека Августовог храма имала уређење као и друге јавне библиотеке. Са раскошног надгробног споменика од белог мермера, украшеног скулптуром,

²⁹ Хијакинт је био спартански принц ванредне лепоте у кога је био заљубљен Аполон. Једном приликом, док су се Хијакинт и Аполон забављали бацањем диска, Зефир (западни ветар), из зависти, преусмери Аполонов диск који је на месту убио Хијакинта. Аполон није могао да га спаси, али, сломљен тугом, од његове крви је створио истоимено цвеће *hyacinthus*, које ми називамо зумбул. Његов култ у Спарти био је спојен са Аполоновим култом, те је логично да у једном храму буде и Аполон и његова велика љубав, Хијакинт.

³⁰ Houston, G.W., *Tiberius and the Libraries: Public Book Collections and Library Buildings in the Early Roman Empire*, Libraries & the Cultural records, Volume 43, Number 3, University of Texas Press, 2008, стр. 255

³¹ Suetonius, *De Vita Caesarum*, Tiberius, 70.

³² Dix, T. K., Houston, G. W., *нав. дело*, стр. 689.

³³ Boyd, E., *нав. дело*, стр. 34.

откривено је име Тиберија Јулија Папа³⁴ (*Tiberius Iulius Pappus*). На споменику је написано: *Supr(a) bibliothecas omnes Augustorum ab Ti. Caesare usque ad Ti. Claudium Caesarum* (задужен за библиотеке свих царева од Тиберија до Клаудија). Дакле, Пап се налазио на месту управника свих јавних библиотека у Риму, односно био је *procurator bibliothecarum*³⁵. На то место поставио га је Тиберије као свог личног пријатеља, што одговара времену изградње и организацији библиотеке Августовог храма³⁶.

Храм је обновљен у 2. веку, а да ли је библиотека тада радила и до када је радила још увек нема материјалних трагова, ни података у изворима, као и у погледу времена до којег је и сам храм постојао.

*Srđan Vladetić, Ph.D., Full-time Professor
Faculty of Law, University of Kragujevac*

THE LIBRARY OF AUGUSTUS TEMPLE

Summary

At the time when his reign has coming to the end Tiberius built a huge temple, dedicated to his father - the Devine Augustus. In that temple he also established a library. Until now, no material evidence, that would be helpful in the determination of the exact location of the temple and the library, as well as in the determination of their size and appearance, have been reviled. Assumptions about those facts, as well as about internal organization of the library, its collections, accessibility of collection to the general public and users and services that have been provided in the library, can be made only on the basis of several sources found in the litarature where templum divi Augusti and its library were mentioned.

Key words: *temple of the divine Augustus, library, book collection, accessibility to users, organization of the library.*

³⁴ Касон, Л., *Библиотеке старог света*, Клио, Београд, 2004, стр. 94.

³⁵ Houston, W. G., *Slave and Freedman Personnel of Public Libraries in Ancient Rome*, Transactions of the American Philological Association (1974-2014), 2002, Vol. 132, No. 1/2, стр. 162.

³⁶ Dix, T. K., Houston, G. W., *нав. дело*, стр. 690.

Литература

- The Attic Nights of Aulus Gellius*, Translated into English by W. Beloe, Vol. I, printed for J. Jonson, St. Paul's Church-Yard, 1795.
- Boyd, E., *Public Libraries and Literary Culture in Ancient Rome*, The University of Chicago Press, 1915.
- Gaj Velej Peterkul, *Римска новијест*, превео и приредио Јосип Миклић, Загреб, 2006.
- Gaj Svetonije Trankvil, *Дванаест римских царева*, пријевод Хосу С., Напријед, Загреб, 1978.
- Dio's Roman History*, with an English Translation by Earnest Cary, London,:William Heinemann, New York: G. P. Putnam's Sons, 1925.
- Dix, T. K., Houston, G. W., 'Public libraries in the city of Rome: from the Augustan age to the time of Diocletian', *Melanges de l'ecole Francaise de Rome – Antiquite* 118-2, 2006.
- Касон, Ј., *Библиотеке старог света*, Clio, Београд, 2004.
- Корнелије Тацит, *Анали*, превела Љиљана Црепајац, BMG, Београд, 2000.
- Nichols, C. M., *Galen and Libraries in the Peri Alupias*, The Journal of Roman Studies, 2011.
- Platner, S. B., *Topography and Monuments of Ancient Rome*, second edition, Allyn and Bacon, Boston, 1911.
- Pliny, *Natural History*, with an English translation by Rackham, H., Vol. IV, XII-XVI, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, London, William Heinemann LTD, 1960.
- Plutarh, *Успоредни животописи*, III, превод и белешке Здеслав Дукат, Аугуст Цесарец, Загреб, 1988.
- Rothschild, C. K. ; Thompson, T. W., *Galen: "On the Avoidance of Grief"*, "Early Christianity", 2011.
- Rothschild, C. K.; Thompson, T. W., *Galen: "On the Avoidance of Grief"*, "Early Christianity", 2011.
- Tacit, *Historije*, превео Josip Miklić, Latina et Graeca, Zagreb, 1987.
- Houston, W. G., *Slave and Freedman Personnel of Public Libraries in Ancient Rome*, Transactions of the American Philological Association (1974-2014), 2002, Vol. 132, No. 1/2.
- Houston, G.W., *Tiberius and the Libraries: Public Book Collections and Library Buildings in the Early Roman Empire*, Libraries & the Cultural records, Volume 43, Number 3, University of Texas Press, 2008.
- Huelsen, C., *The Roman Forum*, Rome, Loescher, 1909.
- The Correspondence of Marcus Cornelius Fronto*, Edited and for the first time translated by Haines, M. A., London,:William Heinemann, New York: G. P. Putnam's Sons, 1919.
- Царска повест*, предговор и коментари Ж. Петровић, превод са латинског М. Мајхер и Ж. Петровић, Српска књижевна задруга, Београд, 2009.